

MLJ

مجله حقوق پزشکی

ویژه نامه نوآوری حقوقی، ۱۴۰۰

Journal Homepage: <http://ijmedicallaw.ir>

مقاله پژوهشی

از «جهانی شدن» تا کاربرد «سیاست جنایی دشمن مدار» در رسیدگی به جرایم اقتصادی

سهراب نشاسته ریز^۱، محمود المیر^۲، مسعود حیدری^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
۲. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.
۳. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: جهانی شدن به عنوان فرایندی که در حوزه‌های مختلف شئون زندگی انسان‌ها مطرح شده، با توجه به توسعه بزهکاری در سطح بین‌المللی، در حوزه علوم جنایی نیز به عنوان یک ضرورت قابل طرح است. مفسدات اقتصادی هزینه‌های هنگفتی را بر جامعه تحمیل می‌کند و در عین حال به لحاظ شکل پیچیده اغلب این جرایم کشف و تعقیب آنها دشوار است. لذا سیاست جنایی قاطعی را می‌طلبد. این تحقیق با هدف بررسی سیاست جنایی ایران در مقابله با مفسدات و جرایم اقتصادی و با تأکید بر مقررات جدید آیین‌نامه و دستورالعمل رسیدگی به جرایم اخلاص‌گران در نظام اقتصادی مصوب ۱۳۹۷ با اصلاحات ۱۳۹۹ دست به یک مطالعه توصیفی تحلیلی زده است.

مواد و روش‌ها: این مقاله به صورت توصیفی - تحلیلی با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای تدوین یافته است.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از این است که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و آیین‌نامه سال ۱۳۹۷ و اصلاحات آن در سال ۱۳۹۹ لزوم برخورد افتراقی با مجرمین اقتصادی پیش‌بینی شده است. با وجود استفاده از اصطلاح "جرایم اقتصادی" تعریف مشخصی برای جرم اقتصادی ارائه نگردیده است و این جرایم صراحتاً احصا نشده‌اند و از این حیث قانون گام نخست را در مبارزه قاطع با جرایم اقتصادی به طور صحیح بر نداشتن است. با این حال می‌توان با توجه به مجموع مواد ۳۵، ۴۷ و ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، مصادیق حصری جرایم اقتصادی را بدست آورد که شامل جرایم فهرست شده در تبصره ماده ۳۶ و نیز جرم کلاهبرداری می‌شود.

ملاحظات اخلاقی: این مقاله با تکیه بر اصول صداقت و امانتداری تهیه و نگارش شده است.

نتیجه‌گیری: قانون‌گذار با اتخاذ سیاست جنایی دشمن‌مدار در مبارزه با جرایم متوسط و کلان با در پیش گرفتن تدابیر کیفری سخت‌گیرانه در تعیین و اجرای مجازات، مانند الزام به تشهیر مجرمین اقتصادی کلان، محرومیت مجرمین اقتصادی متوسط و کلان از تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات و محرومیت از امتیاز شمول مرور زمان تعقیب و اجرای مجازات و... تلاش نموده است تا بر حتمیت و قطعیت اجرای مجازات، به منظور پیشگیری کیفری از جرم اقتصادی تأکید نماید.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۶/۰۸

واژگان کلیدی:

جهانی شدن
سیاست جنایی
دشمن مدار
جرایم اقتصادی
فساد اقتصادی

* نویسنده مسؤؤل:

محمود المیر

آدرس پستی: ایران، اصفهان، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی.

کد پستی: ۳۹۹۹۸-۸۱۵۵۱

تلفن: ۳۱-۳۵۰۰۲۶۰۴

پست الکترونیک:

dr.malmir1@gmail.com

۱. مقدمه

جهانی شدن بر تمام ابعاد زندگی بشر و خاصه بر روابط جرایم در عرصه‌های ملی و فراملی تأثیر گذاشته است. توسعه و گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات به موازات آثار مثبت، پیامدهای منفی نیز به دنبال دارد، بطوری که زمینه‌ساز ارتکاب بسیاری از رفتارهای مجرمانه در سطح بین‌المللی شده است. حقوق کیفری با جهانی شدن معضل جرم تدابیر متعددی را در سطح قوانین ملی و اسناد بین‌المللی توصیه نموده است، ولی جرم‌شناسی با چند دهه تأخیر به اندیشه و فرآیند جهانی شدن توجه نموده است. با عنایت به افزایش تحریم‌های اقتصادی و فشارهای خارجی جبهه استکبار نسبت به جمهوری اسلامی ایران طی سالیان گذشته، ارتکاب جرایم اقتصادی کلان که موضوع افساد فی الأرض ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ قرار می‌گیرند و سبب اخلال در نظام اقتصادی می‌گردند اهمیت دوچندان یافته است. از همین رو از تابستان سال ۱۳۹۷ در شرایط خاصی که از آن به عنوان «جنگ اقتصادی» تعبیر می‌گشت ریاست اسبق قوه قضاییه به دنبال استجازه‌ای از مقام معظم رهبری با تصویب «آیین‌نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرایم اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۹۷/۰۸/۲۳» شیوه رسیدگی افتراقی و سخت‌گیرانه‌ای را نسبت به مجرمین اقتصادی کلان به منصفه ظهور گذاشتند و با توجه به اعتبار دو ساله آیین‌نامه مذکور، هم اکنون پس از کاربست اصلاحات و جرح و تعدیل‌هایی «آیین‌نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرائم عمده و کلان اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۹۹/۰۷/۰۸» کما بیش همان رویکرد افتراقی و سخت‌گیرانه سابق را دنبال می‌نماید. از این رو، با توجه به شیوع و افزایش این دسته جرایم و آثار مهمی که آیین‌نامه‌های مذکور در کارنامه نظام عدالت کیفری کشور و افکار عمومی از خود برجای گذاشته و خواهند گذاشت و این‌که تا کنون پژوهشی به واکاوی، تحلیل و نقد حقوقی این رویکرد خاص در سیاست جنایی کشورمان نپرداخته است.

۲. ملاحظات اخلاقی

در نگارش این مقاله به اصول اخلاقی و حرفه‌ای پایبند بوده‌ایم و از ابتدا تا انتهای مقاله با پایبندی به اصول صداقت و امانت‌داری این مقاله تهیه و تدوین گردیده است.

۳. مواد و روش‌ها

این مقاله توصیفی تحلیلی، و با بهره‌گیری از روش اسنادی و استفاده از ابزار فیش‌برداری تهیه و تدوین گردیده است. در واقع زمانی که کتابی بعنوان مرجع مطالعه شده است از قسمت‌های لازم فیش‌برداری شده و به این روش اقدام به نگارش و تدوین مقاله نموده‌ایم.

۴. یافته‌ها

با مطالعاتی که در این زمینه صورت پذیرفت یافته‌ها حاکی از این است که سیاست جنایی ایران با توجه به تأثیرات جبران ناپذیری که جرایم اقتصادی، بر جامعه و نظام اسلامی دارد در همین راستا رویکرد افتراقی و سخت‌گیرانه‌تری نسبت به این جرایم در دو آیین‌نامه سال ۱۳۹۷ و سال ۱۳۹۹ در نظر گرفته شده تا مجرمین کلان اقتصادی در اسرع وقت و بطور قاطع به اشد مجازات محکوم و در سطح جامعه به مردم معرفی شوند. در واقع سیاست جنایی نظام در پاسخ‌دهی به این دست جرائم از نوع سیاست جنایی دشمن‌مدار می‌باشد.

۵. بحث**۵-۱. پیشینه تحقیق**

۱- روح الله کرامتی در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «سیاست کیفری افتراقی ج.ا.ا. در قبال جرایم اقتصادی» که در تابستان ۱۳۹۶ در دانشگاه امام صادق (ع) دفاع گردیده ضمن واکاوی مفهوم جرایم اقتصادی و باز شماری مصادیق قانونی آن، تدابیر کیفری متمایز ج.ا.ا. در قبال جرایم اقتصادی را در ابعاد ماهیتی و شکلی بررسی نموده است.

۲- حسین سلطانی‌فرد و همکاران در مقاله «آیین دادرسی جرایم اقتصادی؛ پیوند محتوا و شکل» که پاییز سال ۱۳۹۷ در شماره سوم فصلنامه مطالعات حقوقی (دانشگاه شیراز) انتشار

سیاست‌جنایی دشمن‌مدار به فرآیند رسیدگی به جرایم اقتصادی موضوع افساد فی الارض نپرداخته‌اند.

۲-۵. نوآوری تحقیق با عنایت به تحقیقات مشابه

با عنایت به پیشینه‌ای که ذکر گردید با توجه به اینکه در تحقیقات انجام گرفته صرفاً به ارائه کلیاتی در خصوص جرائم اقتصادی پرداخته شده است و ملاک در پژوهش‌های انجام شده رسیدگی به جرایم اقتصادی می‌باشد لذا نوآوری که در این تحقیق وجود دارد. این است که محقق به اکثر ابعاد موضوع پرداخته است و از مقوله جهانی شدن تا کاربست سیاست جنایی دشمن‌مدار را در قبال جرایم اقتصادی مورد مطالعه قرار داده است.

۳-۵. اهمیت و ضرورت پژوهش

یکی از تحولات اساسی که در زمینه جهانی شدن صورت گرفته است، جرم است. جرایم تا کنون بیشتر یک پدیده سرزمینی در سطح ملی، تلقی می‌شدند. تلقی حقوق کیفری به عنوان یکی از رشته‌های حقوق داخلی نیز ناظر به همین خصوصیت پدیده مجرمانه است اگرچه دولت‌ها جهت رعایت آزادی‌های افراد جامعه استراتژی عقب‌نشینی و عدم مداخله را در پیش گرفته‌اند و در نوع و شیوه‌ی جرم‌انگاری و نحوه تنظیم قواعد دادرسی حتی‌الامکان سعی کرده‌اند به نفع مجرم باشد، اما در جرایم فراملی و سازمان‌یافته که جرایم اقتصادی نیز در زمره آنها هستند، در دهه‌های اخیر، تحولات اساسی در حقوق کیفری رخ داده است که دولت‌ها در حوزه اعمال ضربات امنیتی به خاطر ایجاد ثبات در نظم عمومی و حاکمیت سیاسی به جرم‌انگاری حداکثری و توسعه‌طلبانه و تحدید تضمینات دادرسی نسبت به تهدیدکنندگان امنیت کشور روی آورده‌اند. حال آنکه با پیشرفت روزافزون علم و تکنولوژی ارتکاب جرایمی که دولت‌ها را به امنیتی شدن واداشته نیز چهره جدیدی به خود گرفته که جهت دستیابی به اهداف خود از فضای مجازی و اینترنت بهره می‌گیرند. از این رو، بی‌راه نیست با شناخت بهتر مفهوم و ماهیت و دلایل امنیتی

یافته خوانشی بر هویت و استقلال بزه اقتصادی داشته و برخی از جلوه‌های قواعد شکلی جرایم اقتصادی را بر شمرده و ضرورت رسیدگی افتراقی در چارچوب قانونی نسبت به این جرایم را یادآوری نموده‌اند.

۳- مجتبی قهرمانی و علیرضا سایبانی در مقاله «بررسی تطبیقی دادگاه‌های ویژه مبارزه با مفساد اقتصادی ایران با تأکید بر اصل حتمیت اجرای مجازات» که در تابستان ۱۳۹۸ (بعد از تصویب پروپوزال این رساله) و در شماره ۲۷ فصلنامه پژوهش حقوق کیفری به چاپ رسیده است مطالعه‌ای تطبیقی بر دادگاه‌های ویژه اقتصادی در چند کشور گوناگون داشته و با ارائه مبانی و دلایل خود، ضمن ارائه پیشنهاداتی جزئی، ادامه این شیوه رسیدگی افتراقی در کشور را تأیید و توجیه نموده‌اند.

۴- سید محمود میرخلیلی و مسعود حیدری در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی مبانی فقهی اعدام مجرمان اقتصادی» که در زمستان سال ۱۳۹۸ (بعد از تصویب پروپوزال این رساله) در شماره دوفصلنامه علمی فقه مقارن انتشار یافته است همسو با نگارنده، از بُعد ماهوی، اعدام مجرمین اقتصادی به استناد افساد فی الارض را فاقد پشتوانه فقهی محکمی دانسته و بر لزوم رسیدگی افتراقی نسبت به جرایم اقتصادی تأکید ورزیده‌اند.

۵- مجید شجاعی گیسور در کتاب "مبارزه با جرایم اقتصادی" که توسط اداره کل منابع متون درسی، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت آموزش ناجا، ۱۳۸۸ انتشار یافته راه‌های مقابله با جرایم اقتصادی را مورد توجه علمی قرار داده است و در آن کمتر بحث از مباحث قانونی و حقوقی است و بیشتر بر راه‌های پیشگیری و شناسایی تأکید شده است.

۶- محمد صالح ولیدی در کتابی با عنوان "مقدمه‌ای بر حقوق کیفری اقتصادی" که توسط انتشارات میزان در سال ۱۳۸۶ انتشار یافته مبانی نظری را در باب جرایم اقتصادی ارائه می‌نماید و به برخی کلیات در این باره اشاره می‌کند. ملاحظه می‌گردد که پژوهش‌های پیش گفته اگرچه همگی به نوعی مرتبط با این تحقیق می‌باشند لکن از زاویه گفتمان

که همچنان نیز در جستجوی تعریف است (۵). زیگموند باومن (Zigmunt Bauman) فیلسوف و جامعه‌شناس لهستانی‌الصل، ویژگی‌هایی نظیر بی‌سازمانی و هدایت خودکار امور جهان، غیرمترقبه بودن، فقدان مرکز ثقل و... را به‌عنوان عمیق‌ترین معانی که از درون ایده جهانی شدن برمی‌آید نام برده است (۶).

آنتونی گیدنز (Anthony Giddens) از مشاهیر جامعه‌شناسی بریتانیا آن را فرآیندی می‌داند که سبب درهم تنیدگی روابط اجتماعی در نقطه‌نقطه جهان شده بدین نحو که رویدادهای محلی، از رویدادهایی که با آنها فرسنگ‌ها فاصله دارند تأثیر می‌پذیرند و بالعکس. از منظر وی این فرآیند را می‌توان به سان دیالکتیکی فرض نمود که رخدادهای محلی امکان این را می‌یابند که در جهت عکس همان روابط دوردستی به حرکت درآیند که به آن شکل می‌بخشند (۷).

رولند رابرتسون (Roland Robertson) دیگر جامعه‌شناس بریتانیایی نیز آن را فرآیندی دانسته که به سبب پیوند دهنده‌های جهانی در پی درهم فشردن جهان و تراکم آگاهی نسبت به جهان بعنوان یک کل می‌باشد (۸).

در مجموع علی‌رغم تعاریف متعدد ارائه شده بهتر است جهانی شدن را با تمام محاسن و معایب، فرآیندی کارا و پویا بدانیم که با چشم‌پوشی از عوامل متکثر مرزآفرین نظیر جغرافیا، سیاست و فرهنگ در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، حقوقی... به تقریب و پیوند ایده‌ها (نه یکسان‌سازی)، راهبردها و عملکردها در سطح جهان منتج شده است (۹). بدیهی است که میزان سرعت و حیطة نفوذ این فرآیند خواه ناخواه با عواملی نظیر اراده سیاسی دولت‌ها و گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات گره خورده است (۱۰).

۵-۳-۵. جرایم جهانی شده

این دسته جرایم که مولود نامیمون و از ابعاد پنهان و تاریک جهانی شدن تلقی می‌گردند بعنوان گونه‌های تازه بزهکاری، دارای وجوه اشتراک عمده‌ای نظیر: گستردگی ابعاد جرم و خسارات ناشی از آن، سازمان‌یافته بودن، جنبه مالی-اقتصادی-سیاسی داشتن و ارتکاب توسط اشخاص چندملیتی

شدن حقوق کیفری، تبعات و آثار منفی ناشی از آن مورد بررسی قرار گیرد.

۵-۴-۵. محدودیت‌های پژوهش

محدودیت‌هایی که ما در این مقاله با آن روبه‌رو بودیم این بود که در بسیاری موارد جهت نگارش مقاله به منابع دسته اول دسترسی نداشتیم و به ناچار برای نگارش این مقاله اقدام به خرید کتبی نمودیم که می‌توانستیم به آنها در کتابخانه‌ها دسترسی داشته باشیم.

۵-۵-۵. تعاریف و مفاهیم

۵-۵-۱. تعریف جرم اقتصادی

از بزهکاری اقتصادی غالباً به عنوان مسأله‌ی دنیای امروز بحث می‌شود (۱). بعد از گذشت چند دهه از پیدایش و ورود آن به دنیای علوم کیفری، هنوز هم دارای چارچوب و تعریف مشخصی نیست که این مسأله ناشی از پیشرفت و تحول فزاینده‌ی علوم جدید در دنیای صنعتی و تجاری است. در یک تعریف کلی جرایم اقتصادی را جرایمی دانسته‌اند که برای دستیابی به یک امتیاز مالی ارتکاب می‌یابند (۲).

در تعریفی دیگر جرم اقتصادی را اعمال غیرقانونی ارتکاب یافته در قلمرو فعالیت‌های حرفه‌ای به منظور کسب امتیازات اقتصادی تعریف نموده‌اند (۱).

در منابع داخلی به علت عدم ارائه تعریف مشخص از سوی مقنن در خصوص این جرایم، برخی «جرایم اقتصادی» را دسته‌ای از جرائم با انگیزه مادی و با ماهیت اقتصادی، یعنی فعالیت‌های مالی و پولی، داد و ستد داخلی و خارجی، استفاده از منابع، بدون مجوز، ارتشاء و رانت‌خواری، می‌دانند (۳).

۵-۵-۲. جهانی شدن

عقلانیت (خردگرایی)، سرمایه‌داری، نوآوری‌های تکنولوژیکی و قوانین و مقررات را به عنوان زمینه‌های پیدایش جهانی شدن دانسته‌اند (۴). برای این فرآیند یا پدیده یا پروژه با اینکه از دهه ۱۹۸۰ وارد متون تخصصی و عمومی شده است تاکنون تعریف واحدی ارائه نگردیده و بعنوان مفهومی شناخته می‌شود

می‌باشند (۱۱). جرایم جهانی شده در سه شاخه مختلف جای می‌گیرند: ۱- جرایم جهانی شده سودجویانه و اقتصادی که بیشترین حجم جرایم جهانی شده را از آن خود نموده و نخستین جولان‌گاه مجرمین جهانی محسوب می‌شود (۱۲). سخن ما در این نوشتار راجع به چنین جرایمی خواهد بود. ۲- جرایم جهانی شده دهشت‌افکن و خشونت‌بار نظیر تروریسم. ۳- خشونت‌های اعتراض‌گونه علیه جهانی شدن نظیر تظاهرات خشونت‌بار مخالفین جهانی شدن در واکنش به نشست‌های سازمان تجارت جهانی می‌باشند (۵). که دو شاخه آخر خارج از موضوع بحث این تحقیق هستند.

۵-۵-۵. سیاست جنایی

این اصطلاح از منظر «لودویگ فوئرباخ» (Ludwig Feurebach) فیلسوف آلمانی، شیوه‌های سرکوب‌گرایانه دولت است که در واکنش به بزهکاری به کار گرفته می‌شوند. «میری دلماسمارتی» (Mireille Delmas Marty) حقوقدان برجسته فرانسوی، به توسعه تعریف فوئرباخ پرداخته و آن را مجموعه روش‌هایی می‌داند که هیأت اجتماع از راه توسل به آن‌ها پاسخ‌های گوناگون نسبت به پدیده جنایی را سازمان می‌بخشد (۴). «کریستین لازرژ» (Christine Lazerges) دیگر حقوقدان شهیر معاصر فرانسوی نیز سیاست‌جنایی را راهبردی کلی می‌پندارد که چیزی غیر از سیاست اجتماعی یک دولت معین یا مجموعه‌ای از دولت‌ها نمی‌باشد. این سیاست اجتماعی قلمروهای مختلفی را در نوردیده و از راهبردهای پزشکی پیشگیرانه آغاز و تا ضمانت اجرای کیفری نظیر زندان امتداد می‌یابد (۱۵).

در نهایت بهتر است آن را مفهومی بدانیم که در معنای عام، به کار بست دانش تدبیر علمی و تدبیر عملی توسط هیأت اجتماع در مقام پاسخ‌گویی به پدیده‌های مجرمانه پرداخته و در پی مدیریت، کنترل، سامان‌دهی و به عبارتی مهندسی اجتماع در برابر وقایع مجرمانه می‌باشد (۱۶). نکته دیگری که نباید به فراموشی سپرده شود ترابط عمیق و روشن میان ایدئولوژی سیاسی و سیاست جنایی است بدین معنا که ایدئولوژی سیاسی بر سیاست جنایی تفوق و تقدم دارد. سیاست و ایدئولوژی سیاسی، شکل‌دهنده و تنظیم‌کننده ارزش‌هاست و

با اندک مذاقه‌ای نسبت به ابعاد و خصایص ذکر شده برای این دسته از اشکال نوین بزهکاری، به این نکته رهنمون می‌شویم که ابر سیاه جرایم جهانی شده سایه منحوس خود را از محل وقوع جرم فراتر نهاده و اقتصاد، سیاست، امنیت ملی و حتی صلح جهانی را نیز درگیر آثار و تبعات سوء خود نموده فلذا ضرورت پاسخ‌دهی مؤثرتر به این جرایم سبب شکل‌گیری موجی از دغدغه‌مندی و همگرایی در سطح جهان گردیده که در کالبد سیاست جنایی جهانی به منصفه ظهور رسیده و از ثمرات جهانی شدن می‌باشد (۱۳).

۵-۵-۴. جرایم اقتصادی

اصطلاح جرایم اقتصادی (Economic Crimes) از دریچه علوم سیاسی و اقتصادی و به موازات کلماتی نظیر فساد (Corruption) و جرایم سازمان‌یافته (Organised Crimes) به منظومه جرم‌شناسی راه پیدا نمود. طرفه آن‌که اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی همچنان تعریف روشن و دقیقی از این دسته جرایم ارائه ننموده و بیشتر به ذکر مصادیق و مؤلفه‌ها اهتمام ورزیده‌اند (۱۳). حقوقدانان با شاقول‌های مختلفی (موضوع جرم، انگیزه، ویژگی مرتکب، شیوه ارتکاب جرم و...) اقدام به تعرفه این دسته جرایم نموده‌اند که بازخوانی هر یک از این تعاریف از حوصله این نوشتار خارج است. لکن جرایم اقتصادی موضوع بحث در این نوشتار جرایم جهانی شده نظیر: پولشویی، قاچاق کالا و ارز و فساد اقتصادی را در برمی‌گیرد که با انگیزه کسب سود و امتیاز مالی در بستر نظام اقتصادی و

سازی، مجرمان نیز جهانی می‌اندیشند و در سطح محلی عمل می‌کنند، امری که بسیاری دول از آن غافل‌اند.

به طور مجمل، می‌توان جهانی‌سازی را فرآیندی چندجانبه و متناقض ناشی از تحولات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دانست که بیانگر ویژگی‌های عصر ماست. نویسنده معتقد است جهانی‌سازی، روند اجتماعی پیچیده‌ای است که بواسطه آن، محدودیت‌های جغرافیایی کاهش می‌یابد و ترتیبات فرهنگی و ارزش‌های سنتی محو می‌گردد و بدین طریق انسان جهانی زده در معرض تهاجم جرایم بیگانه‌ای قرار می‌گیرد که مرز مکان و زمان را در نور دیده و در نشیمن خانه‌اش، او را مورد هجوم قرار می‌دهند. نمونه بارز چنین جرایمی، سرقت هویت از طریق رمزگشایی ایمیل‌های خصوصی کاربران اینترنت و ارسال پیام‌های حاوی نرم‌افزارهای جاسوسی است. البته، برخلاف جهانی‌سازی، جرم، پدیده‌ای است که بدون نظریه‌پردازی در خصوص عوامل جرم‌زا، قابل تعریف نیست. با تحولات جهانی، تعریف جرم که در گذشته مبتنی بر پیشینه‌های فرهنگی و مکانی بود، اکنون ناکارآمدی خود را اثبات نموده است و به همین دلیل، جامعه بین‌المللی با اتخاذ اقداماتی سعی نموده است جرم را با توجه به جهانی‌سازی و کمرنگ شدن محدودیت‌های مکانی و مرزی، باز تعریف نماید که از جمله اقدامات بارز مذکور می‌توان به تشکیل کنفرانس پالمو ۲۰۰۰ پیرامون کنوانسیون مقابله با جرایم سازمان یافته افرا ملی اشاره نمود (۴).

۵-۷. گفتمان دشمن‌مدار سیاست جنایی

افول آفتاب کارایی سیاست‌های اصلاح و درمان مجرمان و بازخورد‌های منفی نسبت به آن به انضمام مطالبه‌گری‌های رو به تزاید شهروندان در خصوص تضمین امنیت و آسایش عمومی از دولت‌ها از یک سو و اثبات ناکارآمدی و به روز نبودن سیاست‌های جنایی نسبت به خطرات ناشی از تحولات گسترده اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فناورانه و... از سوی دیگر، سیاست‌گذاران جنایی را به این دغدغه رساند که همواره در تکاپوی ره‌یافت‌هایی به منظور به روز ماندن و کارا تر شدن ابزارهای کنترلی در سیاست جنایی باشند (۱۹).

وظیفه سیاست جنایی صیانت از این ارزش‌هاست (۱۷). حال که مفاهیم اصلی این تحقیق بازشناسی شدند درک صحیح و جامع نوشتار سهل می‌نماید. در ادامه خوانشی بر گفتمان دشمن‌مدار سیاست جنایی خواهیم داشت.

۵-۶. تحلیل جهانی شدن حقوق کیفری

گسترش ارتباطات جهانی و پیوستگی مسائل بین‌المللی سبب پیدایش پدیده‌ی «جهانی شدن» شده است. جهانی شدن، تمام عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فکری جوامع بشری را به شدت تحت تأثیر قرار داده و در «حقوق» و تأسیس قواعد حقوقی نیز اثرات خود را نشان داده است. اما همسویی و پیوستگی روابط افراد و دولت‌ها در جامعه جهانی به روابط اقتصادی منحصر نشده بلکه صلح و امنیت بین‌المللی و نظم عمومی جهانی واجد چنان پیچیدگی است که فرآیند جهانی شدن حقوق کیفری را نیز گریزناپذیر ساخته است (۱۸). به طور کلی می‌توان دو گرایش عمده در جریان جهانی شدن حقوق را برشمرد. نخست گرایشی آرمان‌گرا که خواستار «یکسان‌سازی» قوانین و مقررات در همه کشورهاست. انتخاب این استراتژی معمولاً با مقاومت حاکمیت دولت‌ها و موانع سیاسی روبروست. گرایش دوم در پی «هماهنگ‌سازی» قوانین است. در این استراتژی، قواعد حقوق داخلی در هر کشور متناسب با نظام داخلی و البته بر مبنای قواعد مشترک جهانی پایه‌ریزی می‌شود. این روش گرچه خطر چندپارگی مجدد قواعد حقوقی را در پی دارد و جستجوی هماهنگی، خود ممکن است تأیید «اختلاف» تلقی شود اما هر اختلافی نیز در این استراتژی پذیرفته نیست، اختلافات از مرز مشخصی فراتر نمی‌رود و اصول، مشترک خواهد بود. بدین ترتیب یک نوع «تکثرگرایی حقوقی منظم» پذیرفته خواهد شد و یک نظام جهانی متکی به نظام‌های ملی (و نه جانشین نظام ملی) پی‌ریزی می‌شود (۴). جهانی‌سازی و پیشرفت‌های فن‌آوری در زمینه ارتباطات از راه دور و بویژه اینترنت، کشورها را نزدیک‌تر از پیش نموده است و در این میان، بویژه همکاری میان مجرمان بین‌المللی نیز تسهیل شده است. در عصر جهانی-

سرانجام، توجه افراطی به مقوله «امنیت» در سیاست جنایی، به شکل «سیاست جنایی امنیت‌مدار» تجلی یافت. صورتی از سیاست جنایی که ترجیح بند راهبردهای آن را «امنیت» تشکیل می‌دهد. این رویکرد به دنبال جهانی شدن و پدیدآیی جرایم جهانی از جمله جرایم اقتصادی به نظام‌های حقوقی کشورهای گوناگون رسوخ و با توجیه لزوم صیانت از امنیت به هر بهایی، سیاست جنایی را به سوی کاریست راهبردها و سیاست‌های افتراقی سخت‌گیرانه مقطعی و زودبازده به منظور مدیریت، کنترل و مهندسی پدیده‌های مجرمانه سوق می‌دهد. سیاست‌هایی که تقابل غیرقابل انکاری با اصول شناخته‌شده بین‌المللی در رابطه با کرامت انسانی و حقوق دفاعی متهمان دارند (۲۰). نباید فراموش نمود که سپهر سیاست جنایی صرفاً قواعد ماهوی حقوق کیفری و تدابیر پیشگیرانه کنشی و واکنشی نسبت به انحراف و جرم را در بر نمی‌گیرد بلکه عملکرد نهادهای عدالت کیفری و سامان‌بخشی به فرآیندهای دادرسی کیفری نیز تحت سیطره عملکرد آن قرار می‌گیرد (۲۰).

گفتمان دشمن‌مدار سیاست جنایی نیز یکی از موالید سیاست جنایی امنیت‌مدار است البته مولودی که از والد خود دارای چهره‌ای به مراتب خشن‌تر و سخت‌گیرانه‌تر است! در حقیقت گفتمان دشمن‌مدار که خاستگاه آن از لحاظ نظری به اندیشه «حقوق کیفری دشمنان» پروفسور گونتر یاکوبس (استاد ممتاز دانشگاه بن آلمان) باز می‌گردد (۲۱). در عرصه عمل نیز حقوق آمریکایی پس از عملیات‌های دهشت افکن ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ مصداق بارز آن می‌باشد، از طریق تزریق مفاهیم دوگانه «شهروند» و «دشمن» به سیاست جنایی و حقوق کیفری و تشبیه منظومه عدالت کیفری به صحنه مصاف میان جرم و امنیت با وام‌گیری مؤلفه‌های حقوق جنگ و باز تعریف جنگ از جرم در تکاپوی استحاله حقوق کیفری و نظامی‌سازی شیوه‌های پاسخ‌دهی به جرم می‌باشد (۲۲). باید دانست این گفتمان، خود، پاسخ شدیدت‌یست به نقصان و ناکارآمدی مدرنیسم کیفری و چیدمان اجتماعی جامعه لیت مدرن که با عدول از قوانین هنجاربار و منقلب نمودن ارزش‌هایی که قوانین روی آن بنا نهاده شده‌اند (۲۳). سعی دارد تا خلاء

کارکردی خود را جبران و از طریق جنگ، خنثی‌سازی و حذف دشمنان (غیرشهروندان)، خارهای گلستان جهان (در این تحقیق، مجرمین اقتصادی موضوع افساد فی الارض) را برچیند چرا که رسالت غایی سیاست جنایی، تضمین امنیت اجتماعی در مقابل رفتارها و اعمال مغایر با هنجارهای حقوقی و اجتماعی همراه با رعایت حقوق و آزادی‌های مشروع اعضای جامعه است (۱۰). و نکته‌ای که گفتمان دشمن‌مدار سیاست‌جنایی در مسیر پاسخ‌دهی به جرم و مجرمان از آن غافل‌گردیده غفلت از پاسداشت مفاهیم و الزاماتی نظیر کرامت انسانی، حقوق بشر، برابری مردم در برابر قانون، آزادی‌های مشروع، تضمینات دادرسی و... می‌باشد و شاید به دلیل همین نادیده‌انگاری‌هاست که پارادایم عملی و مشهود «جنگ با جرم» آنچنان چرخشی یافته که امروزه از آن تحت عنوان «جنگ علیه دستاوردهای حقوق بشری نظام کیفری» یاد می‌گردد (۲۴). طرفه آن که در دوران کنونی متأثر از جهانی شدن، صرف نظر از مدل سیاسی حاکم بر کشورها، کمتر نظام حقوقی را می‌توان یافت که از اصابت جلوه‌های دشمن‌مدارانه بر پیکره خود در امان مانده باشد (۲۱).

و اما از آنجایی که نظام اقتصادی هر کشور در پرتو ماهیت و راهبرد کلی نظام سیاسی آن شکل گرفته و متحول می‌گردد، می‌توان نتیجه گرفت که فراز و فرود امنیت اقتصادی جامعه، ارتباطی مستقیم با ثبات و امنیت سیاسی همان جامعه داشته و تهدید علیه نظام اقتصادی در نهایت بایستی به عنوان تهدید علیه نظم و امنیت عمومی قلمداد شود (۲۵). باید دانست جرایم اقتصادی به عنوان پدیده‌های مجرمانه‌ای که با ضربات خود اصولاً پیکره مالکیت دولتی یا عمومی و یا زیرساخت‌های بزرگ اقتصادی جامعه را مورد اصابت قرار می‌دهد نمود می‌یابند و نظام حقوقی کشورمان در مسیر پاسخ‌دهی به جرایم اقتصادی نیز با رویکرد امنیت‌گرا و دشمن‌مدار، کاملاً بیگانه نبوده است. بطور مثال قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری ۱۳۶۷، قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی ۱۳۶۹، قانون تشدید مجازات جاعلان اسکناس و واردکنندگان، توزیع‌کنندگان و مصرف‌کنندگان اسکناس

۸-۵. مداخله حقوق کیفری در اقتصاد و لزوم سیاست

کیفری دشمن‌مدار با جرائم اقتصادی

مداخله حقوق کیفری در اقتصاد با هدف حمایت کیفری از ارزش‌های اقتصادی و حراست از فعالیت‌های تجاری قانونی و مشروع سبب ظهور «حقوق کیفری اقتصادی» و شناسایی «جرائم اقتصادی» به عنوان پدیده‌های مجرمانه‌ای شده است که با ضربات خود اصولاً پیکره مالکیت دولتی یا عمومی و یا زیرساخت‌های بزرگ اقتصادی جامعه را مورد اصابت قرار می‌دهد (۲۶). واقعیت آن است که امروزه از مهمترین چالش‌های پیش روی جامعه ما ارتکاب جرایم و مفاسد اقتصادی است که از یک‌سو آثار سوء غیرقابل انکاری بر نظام اقتصادی وارد و نیز سبب سلب اعتماد مردم به حاکمیت می‌گردد و از جهت دیگر به هدر رفتن سرمایه‌های اجتماعی می‌انجامد لذا این وظیفه و دغدغه مهم سیاست جنایی و نظام عدالت کیفری است که به دنبال تدابیری برای مهندسی، کنترل، مدیریت و پاسخ‌دهی نسبت به این جرایم باشد. در کنار این چالش، گران‌ش یافتن سیاست جنایی به سوی امنیت‌گرایی و به دنبال آن دشمن‌مداری، به منظور پاسخ‌دهی سریع‌تر و مؤثرتر به گونه‌های نوین جرایم جهانی علی‌الخصوص جرایم اقتصادی، سبب تولد تأسیسات و تشکیلات جدید و چالش‌آفرینی در منظومه حقوق کیفری و سیاست جنایی گردیده تا جایی که حتی به زعم برخی، برای نیل به اهداف سیاست‌ها و راهبردهای خود، ممکن است چرخ‌های ارابه نظام عدالت کیفری را از روی نظام حقوق بشر نیز عبور دهد (۲۷).

مؤلفه‌های سیاست جنایی دشمن‌مدار که یکی از موالید سیاست جنایی امنیت‌مدار می‌باشد تلائم مشهودی با الگوی «کنترل جرم» دارند. در این الگو راهبرد اصلی، تأمین و تضمین امنیت از طریق شدت عمل کیفری و عدول از موازین دادرسی منصفانه می‌باشد بنابراین قابل انتظار است که سیاست جنایی دشمن‌مدار و امنیتی شدن سیاست جنایی، نیم‌رخ خود را بیشتر از جهت «شکلی» و نه ماهوی به منصفانه ظهور گذارند (۲۸). از همین رو، آسمان عدالت کیفری در یکی از قلمروهای خود، که همانا عدالت کیفری شکلی و قواعد آیین

مجموع ۱۳۶۹، برخی از مواد قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۲ و... در این خصوص قابل اشاره‌اند.

در این میان درگیری کشورمان با تحریم‌های ظالمانه اقتصادی وضع شده توسط جبهه استکبار، شرایط خاصی را پدید آورده که از آن بعنوان «جنگ اقتصادی» تعبیر می‌شود در نتیجه، شیوه پاسخ‌دهی به جرایم اقتصادی علی‌الخصوص مواردی که موضوع افساد فی‌الارض تلقی می‌گردند و آثار سوء این جرایم اهمیتی دوچندان یافته تا جایی که سبب ظهور کاربست رویکردی افتراقی و سخت‌گیرانه در نحوه رسیدگی به این جرایم در قالب «آیین‌نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرایم اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۹۷/۰۸/۲۳» توسط رییس وقت قوه قضاییه و تأسیس دادگاه‌های ویژه جرایم اقتصادی گردید و رگه‌هایی از سیاست جنایی دشمن‌مدار نظیر: تأسیس دادگاه‌های خاص، عبور از اصل برابری سلاح‌ها در محاکمات کیفری، عطف بماسبق شدن مقررات آیین‌نامه، رویگردانی از اصل برائت و تشهیر متهمین در رسانه‌ها، تسرع در رسیدگی و صدور حکم، تحدید حقوق دفاعی متهمین از طریق محدودیت در انتخاب وکیل، ممنوعیت کاربست تخفیف و تعلیق مجازات حتی در مواردی که افساد فی‌الارض اثبات نمی‌گردید، قطعیت آراء صادره به استثنای محکومیت به اعدام و... را از خود به منصفانه ظهور گذاشت. سرانجام در مورخه ۱۳۹۹/۰۷/۰۸، این آیین‌نامه در کالبدی جدید یعنی «آیین‌نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرائم عمده و کلان اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور» مصوب ریاست فعلی قوه قضاییه با جرح و تعدیل‌هایی مواجه و ابلاغ گردید لکن هنوز هم چالش‌ها و آثار آیین‌نامه قبلی در حوزه عدالت کیفری شکلی، ارزش مذاقه و بررسی داشته و مفاد آیین‌نامه فعلی نیز به جهت داشتن رگه‌هایی از دشمن‌مداری سیاست جنایی در زمینه عدالت کیفری شکلی شایستگی نقد و پرداختن دارد (۲۵).

دادرسی کیفری می‌باشد به طور محسوسی میزبان سیاست جنایی دشمن‌مدار گردیده است.

از زاویه دیگر نیز با این واقعیت مواجه هستیم که آیین دادرسی کیفری را بایستی به سان صحنه مصاف و تقابل دو مفهوم «قدرت» و «آزادی» در نظر گرفته شده است (۲۰) و جلوه‌گاه اصلی دادگری و نقطه اوج نمایش انسانیت در فرآیند دادرسی بدانیم و با کنار هم نهادن این مطالب به چالش‌های حقوقی و حتی حقوق بشری پدیده آمده در مسیر رسیدگی به برخی جرایم که در این تحقیق جرایم اقتصادی موضوع افساد فی الارض می‌باشد پی خواهیم برد (۲۸). شایان ذکر است راهبردها و تدابیر این قسم از سیاست جنایی در پرتو دیدگاه مصلحت‌محورانه به مقوله امنیت و حقوق شهروندی به منظور حصول «منفعت عمومی» ضروری و موجه به نظر می‌آید و ظاهراً با دیدگاه اخلاقی «سودمدار» نیز تلائم دارد و شاید به همین دلیل است که دیدگاه سودمدار به عنوان رقیبی ناهمگون با حقوق بشر معرفی شده است.

رسیدگی افتراقی حاکم بر جرایم اقتصادی موضوع افساد فی الارض و دور شدن از اصول و گزاره‌های مقبول و متعارف آیین دادرسی کیفری که طی دو سال گذشته مستند به «آیین‌نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرایم اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۹۷/۰۸/۲۳» و اخیراً نیز پس از کاربست اصلاحاتی، در کالبد «آیین‌نامه اجرایی نحوه رسیدگی به جرائم عمده و کلان اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۹۹/۰۷/۰۸» نمود یافته است به سبب شیوه خاص و سخت‌گیرانه رسیدگی، صدور احکام مجازات سنگین، بازنمایی رسانه‌ای از متهمین و مواردی دیگر، نقش پررنگی در مبارزه با جرایم اقتصادی در کارنامه نظام عدالت کیفری کشور و افکار عمومی از خود به یادگار گذاشته و در میان حقوق‌دانانی که در طول تحقیق به آن‌ها اشاره خواهد شد موافقانی دارد ایشان مواردی نظیر: افزایش حتمیت اجرای مجازات، افزایش میزان بهره‌وری قضایی از طریق تسریع در رسیدگی‌های کیفری، ایجاد یکپارچگی از راه ارتقاء استقلال، بی‌طرفی و نفوذ ناپذیری قضات رسیدگی‌کننده، تحکیم رابطه نظام جمهوری اسلامی با شهروندان و... را به عنوان محاسن و توجیهاات

ضرورت وجود چنین رویکردی عنوان نموده‌اند لیکن نکته‌ای که نبایستی مغفول واقع شود این است که فلسفه وضع قواعد و تشریفات آیین دادرسی کیفری، عینیت بخشیدن به عدالت و برابری عموم مردم در برابر قانون است و چنانچه به این قواعد به مثابه تشریفات حاشیه‌ای و زائد که مانع اجرای عدالت می‌گردند نگرسته شود آنچه بدست می‌آید با عدالت واقعی منطبق نخواهد بود (۲۵).

صرف نظر از سایر ایرادات و انتقاداتی که توسط سایر حقوقدانان نسبت به ماهیت جرم‌انگاری افساد فی الارض در جرایم اقتصادی ابراز گردیده است، جای خالی خوانشی علمی و انتقادی نسبت به عدالت کیفری شکلی حاکم بر رسیدگی به این دسته از جرایم که با سیاست جنایی دشمن‌مدار تلائم دارد و اعمال اصلاحات مجددی در مسیر قانونی شدن این رسیدگی‌ها ضروری به نظر می‌رسد.

۵-۹. رسواسازی مجرمین اقتصادی در فقه و حقوق

موضوعه

۵-۹-۱. هدف از تشهیر مجرمین اقتصادی کلان

تشهیر مجرمین با هدف رسوا کردن آنان در میان اجتماع و تحقیر آنان موافقان و مخالفانی در میان جرم‌شناسان دارد و هستند بسیاری از کسانی که آن را نه تنها بازدارنده نمی‌دانند بلکه عامل تکرار جرم از طریق برجسب‌زنی و انگشت‌نما کردن محکوم در اجتماع می‌دانند (۲۹).

در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و در بند «س» ماده ۲۳ انتشار حکم محکومیت قطعی مجرمین را به عنوان یک مجازات تکمیلی یا تبعی به رسمیت شناخته است. این مجازات در واقع همان تشهیر مجرمین است که با توجه به اینکه در خصوص مجرمین اقتصادی کلان الزام و تکلیف قانونی به اعمال آن وجود دارد باید آن را در ردیف مجازات‌های تبعی قلمداد کرد و نه تکمیلی. تشهیر مصادیق مختلفی دارد و در رویه قضائی ایران از گرداندن در میان مردم به شکل تحقیرآمیز در مورد مجرمین خشن که امنیت فضای عمومی جامعه را به خطر می‌اندازند تا تشهیر مجرمین اقتصادی کلان که به قصد تنویر افکار عمومی و رسوایی

که میزان جرم ارتكابی، یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیش از آن باشد، الزامی است و در رسانه ملی یا یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار ملی منتشر می‌شود» و در ادامه ۱۳ جرم اقتصادی را برمی‌شمارد که اغلب آنها همان مصادیق مذکور در تبصره ۳ ماده ۱۸۸ مرقوم هستند با این تفاوت که اخذ پورسانت در معاملات داخلی مشمول این حکم نیست و تنها معاملات خارجی را در برمی‌گیرد. این در حالی است که قانون‌گذار اخذ پورسانت را به طور مطلق در ماده ۱۸۸ قانون آیین دادرسی کیفری آورده بود و در قانون ارتقا سلامت نظام اداری نیز اخذ پورسانت در معاملات داخلی و خارجی هر دو مشمول عنوان فساد قرار گرفته‌اند. با این اوصاف با توجه به اینکه قانون مجازات اسلامی مؤخر بر قوانین مذکور دیگر است لذا باید گفت قانون مجازات از این حیث مخصص محسوب می‌شود.

در عین حال حکم تبصره ۳ ماده ۱۸۸ مرقوم جرایم اقتصادی را به طور تمثیلی ذکر کرده و در ادامه عبارت ابهام‌آمیز «به طور کلی جرایم علیه حقوق مالی دولت» را آورده در حالی که تبصره ماده ۳۵ قانون مجازات جدید از این حکم ابهام‌زدایی کرده و این نوع از جرایم را احصا نموده است.

البته در صدر ماده ۳۶ جرم کلاهبرداری نیز با موضوع جرمی به همین میزان (یک میلیارد ریال یا بیشتر) مشمول الزام انتشار در جرایم محلی قرار گرفته است. اینکه چرا جرم کلاهبرداری به عنوان یک جرم اقتصادی با جرایم موضوع تبصره ماده مذکور از حیث اینکه در رسانه یا جرایم ملی منتشر شود یا محلی متفاوت است را باید در این نکته دانست که جرایم مذکور در تبصره ماده ۳۵ جرایم علیه حقوق مالی دولت بوده و موجب خدشه‌دار شدن اعتماد عمومی به فعالیت دولت شده‌اند در حالی که جرایمی مانند کلاهبرداری جرایم علیه حقوق مالی اشخاص هستند لذا قانون‌گذار در جرایم علیه حقوق مالی دولت در صدد برآمده است تا بدین ترتیب آرامش و اعتماد از دست رفته را بازگرداند در حالی که در جرایم علیه حقوق مالی اشخاص حقیقی تا اطرافیان و مرتبطين با این مجرمین اطلاع یابند. برخی معتقدند این تکلیف قانونی نوعی مجازات تبعی برای اینگونه مجرمین محسوب می‌شود و

محکومین و بازگرداندن اعتماد عمومی به دولت و فعالیت‌های دولت انجام می‌شود. البته تشهیر به عنوان یک مجازات ریشه فقهی دارد و در مورد مجرمین اقتصادی نیز قائل به جواز شرعی آن شده‌اند.

۵-۹-۲. تشهیر اجباری مجرمین کلان اقتصادی در قانون مجازات اسلامی

در خصوص تشهیر مجرمین اقتصادی پیشتر قانون اصلاح تبصره (۱) ماده (۱۸۸) قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ و الحاق سه تبصره به آن مصوب ۱۳۸۵ موضوع انتشار حکم محکومیت قطعی محکومین جرایم اقتصادی را پیش‌بینی نموده و مقرر داشته بود: «در موارد محکومیت قطعی به جرم ارتكاب اختلاس، ارتشا، مداخله یا تبانی یا اخذ پورسانت در معاملات دولتی، اخلال در نظام اقتصادی کشور، سوء استفاده از اختیارات به منظور جلب منفعت برای خود یا دیگری، جرایم گمرکی، جرایم مالیاتی، قاچاق کالا و ارز و به طور کلی جرم علیه حقوق مالی دولت، به دستور دادگاه صادرکننده رأی قطعی خلاصه متن حکم شامل مشخصات فرد، سمت یا عنوان، جرایم ارتكابی و نوع و میزان مجازات محکوم علیه به هزینه وی در یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار و عنداللزوم یکی از روزنامه‌های محلی منتشر و در اختیار سایر رسانه‌های عمومی گذاشته می‌شود. مشروط به آن که ارزش عواید حاصل از جرم ارتكابی یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیشتر از آن باشد».

پیشتر در فصل اول اشاره کردیم که قانون در تبصره ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی جدید که به نوعی جرایم اقتصادی علیه حقوق مالی دولت را احصا نموده است و گفتیم که این ماده قانونی با قید به شرطی که موضوع جرم یک میلیارد ریال یا بیشتر باشد به نوعی این جرایم را به سه دسته خرد، متوسط و کلان تقسیم نموده و حکم تبصره ماده ۱۸۸ مذکور را با تغییراتی در حدنصاب و به صورت منسجم‌تری از حیث جرایم اقتصادی که مشمول این حکم می‌گردند آورده است. تبصره این ماده مقرر می‌دارد: «حکم محکومیت قطعی در جرائم زیر

لااقل مورد شهرت فتوایی می‌باشد که فقها در تشهیر شاهد باطل به تبیین آن پرداخته‌اند.

ابن فهد در تبیین مفهوم تشهیر آن را همراه با تحقیر و توهین دانسته بنابراین تشهیر این اثر را دارد که اولاً مجازات دردناکی برای مجرم است ثانیاً باعث دوری مردم از نیرنگ چنین شخصی می‌شود و سوم اینکه چنین مجازاتی نقش تربیتی نسبت به نسل‌های بعدی دارد تا با داشتن خاطراتی از چنین مجازات‌های موهنی از این‌گونه جرائم در همه عمر تبری بجویند. صاحب کتاب «النفی و التغریب» در تطبیق مجازات تشهیر در قدیم و عصر حاضر به این مطلب اشاره می‌کند که این مجازات می‌تواند در عصر حاضر از طریق اعلام از طریق جرائد و اخبار رادیو و تلویزیون اعمال گردد و چه بسا در روزگار حاضر این مجازات را نتوان از راه‌هایی که در روزگار قدیم متداول بوده مثل گرداندن در شهر و امثال آن متناسب با اهداف آن اقامه نمود (۳۱).

شیخ مفید می‌گوید: کسی را که شهادت دروغ داده است باید مجازات کرد و حاکم می‌تواند او را در شهر شهره سازد تا مردم او را به این صفت بشناسند و در آینده از وی در امان باشند و دوباره فریب او را نخورند. همانطور که ملاحظه می‌شود در این عبارت مرحوم مفید برای این مجازات نقش پیشگیرانه و تأمینی قائل است (۳۲).

چنانکه در مورد شخص مفلس که توان اجرای تعهدات مالی خود را ندارد همین اقدام تأمینی را برای حاکم الزامی می‌داند ایشان اعلام اسامی افراد مفلس و ورشکسته را که از نظر فقهی مهجور هستند و نمی‌توانند در اموال خود تصرف کنند لازم می‌داند تا کسی مدعی فریب خوردن از ناحیه او نباشد و حجت بر همگان تمام شود که با وی معامله نکنند. در این جا همانطور که ملاحظه می‌شود مجازات تشهیر برای جلوگیری از فریب مردم از شخص است. از این رو باید پذیرفت اعلام اسامی مفسدان اقتصادی به دلیل نقش پیشگیرانه‌ای که از وقوع جرم دارد مورد تأیید فقه خواهد بود. البته این مجازات تأمینی اختصاص به شهادت زور ندارد و دیگر جرائم را نیز می‌تواند شامل شود و به این دلیل برخی فقها با استناد به روایتی جنبه تأمینی مجازات تشهیر را از شهادت باطل به جرائم دیگر نیز

قانون‌گذار از این طریق خواسته است هم آنها را رسوا نماید تا قربانیان احتمالی بعدی را از سابقه این افراد آگاه نماید و هم مالباختگان احتمالی دیگر بتوانند آنها را شناسایی نمایند و بعلاوه در واقع هدف اصلی قانون‌گذار رسوا کردن این افراد نزد اطرافیان و افرادی است که با این گونه افراد در ارتباطند تا بدین وسیله اقدام بزهکارانه آنان مخفی نماند و مورد سرزنش اجتماعی قرار گیرند. اما آیا واقعاً تشهیر مجرمین اقتصادی تنها در خصوص بزهکاران اقتصادی کلان امکان‌پذیر شده و در سایر موارد نباید چنین شود؟ پاسخ البته منفی است. قانون‌گذار در تبصره ماده ۳۵ انتشار حکم محکومیت را از باب یک نوع مجازات تبعی به قضات تحمیل کرده است و لذا جنبه تکلیفی دارد. اما از آنجا که در ماده ۲۳ قانون مجازات اسلامی جدید به قضات اجازه داده شده است تا «فردی را که به حد، قصاص یا مجازات تعزیری از درجه یک تا درجه شش محکوم کرده است با رعایت شرایط مقرر در این قانون، متناسب با جرم ارتكابی و خصوصیات وی به یک یا چند مجازات از مجازات‌های تکمیلی» محکوم نماید. در بند «س» آن «انتشار حکم محکومیت قطعی» را در ردیف مجازات‌های تکمیلی قابل اعمال آورده؛ لذا باید گفت در تمامی جرایم اقتصادی که مجازات آنها درجه شش و بالاتر باشد این امکان وجود دارد که آنها را تشهیر نمود. منتها در خصوص جرایم کلان اقتصادی تشهیر اجباری و در جرایم غیر آن اختیاری است (۳۰).

۵-۹-۳. مبنای فقهی مجازات تشهیر مجرمین اقتصادی

تشهیر، اقدام واکنشی آزاردهنده‌ای است که مطابق مقررات جدید باید آن را نوعی مجازات تعزیری تکمیلی به شمار آورد که در خصوص مرتکبین جرایم اقتصادی کلان باید اعمال گردد. تشهیر سابقه در فقه اسلامی دارد. واژه «تشهیر» عنوانی است که در فقه اسلامی در مورد اعلام و اعلان مجرمان و مفسدان به کار می‌رود. یعنی مشهور کردن و اعلام عمومی مجرم به مردم و جامعه تا او را بشناسند و عبرتی برای دیگران قرار گیرد. تشهیر از لوازم شفاف‌سازی شمرده می‌شود که نصی در خصوص آن وارد نشده اما مجازاتی است که اجماعی و

در نتیجه اعلام اسامی مفسدان اقتصادی از نظر فقهی مجازاتی شرعی و مورد تأکید فقها است و حاکم اسلامی علاوه بر الزام مفسدان و مجرمان اقتصادی بر بازگرداندن اموال عمومی به بیت‌المال می‌تواند و در مواردی باید آنها را به مردم معرفی نماید که این مجازات دارای نقش تأمینی و بازدارندگی و تادیبی و تربیتی برای جامعه است و در ردیف جرائم تعزیری است که به نظر حاکم واگذار شده است. چنین مجازاتی به عنوان نوعی تعزیر تبعی در قانون جدید جنبه تکلیفی و اجباری یافته و قاضی در تعیین یا عدم تعیین آن اختیار عمل ندارد.

۵-۱۰. حکم افساد فی الارض در جرایم اقتصادی و

چالش ناشی از ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲

در سیاست جنایی ایران، بسیاری از جرایم اقتصادی با توجه به قصد مرتکب در مقابله با نظام یا باندی و سازمان‌یافته بودن، چهره امنیتی شدید به خود گرفته است و موضوع جرم از چهره اقتصادی به سیاسی و امنیتی تغییر می‌یابد. به عبارت دیگر جرم اقتصادی که در بادی امر از دسته جرایم تعزیری است، به جرم مستوجب حد استحاله پیدا می‌کند. نمود غالب آن اینست که جرم اقتصادی به افساد فی الارض تعبیر و لذا مجازات آن به مجازات جرم مستوجب حد احاله می‌شود. یکی از مهمترین این حدود اعدام است که با توجه به مقررات جدید قانون مجازات اسلامی در خصوص آن بحث می‌شود.

قوانین پراکنده مختلفی که در زمینه جرایم اقتصادی تصویب شده‌اند برخی مصادیق اعمال مجرمانه در این زمینه‌ها را در حکم افساد فی الارض قرار داده‌اند که مجازات آن اعدام است. در ماده ۴ قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۶۷/۹/۱۵ آمده است:

«کسانی که با تشکیل یا رهبری شبکه چند نفری به امر ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مبادرت ورزند علاوه بر ضبط کلیه اموال منقول و غیرمنقولی که از طریق رشوه کسب کرده‌اند به نفع دولت و استرداد اموال مذکور در مورد اختلاس و کلاهبرداری و در آن حسب مورد به دولت یا افراد، به جزای نقدی معادل مجموع آن اموال و انفصال دائم از خدمات دولتی

تسری داده‌اند چون علت در همه یکسان است. تشهیر و شناسایی مجرم برای مردم تا آنجا از تأکید برخوردار است که حتی در فقه تأکید بر این بوده که شخص مجرم باید ایستاده مجازات شود و شلاق بخورد تا مردم او را ببینند و بشناسند. مجازات شلاق را به این دلیل می‌گویند باید ایستاده صورت پذیرد که در این حال بهتر دیده می‌شود و خوب شناسانده می‌شود. صاحب جواهر مجازات تشهیر را از شهادت زور به جرم کذب تسری داده است (۳۳).

علاوه بر نقش تأمینی، اعلام نام مفسدان اقتصادی از نظر فقها نقش مجازاتی نیز دارد که برای دیگران درس عبرتی باشد تا از ترس آبرو هم که شده اقدام به افساد و اختلاس و خدعه و دست درازی به بیت‌المال نداشته باشند از نگاه شیخ طوسی علاوه بر اینکه مجرم باید اموال را به جایگاه اصلی خود بازگرداند حاکم می‌تواند او را با شهره ساختن تعزیر کند تا درس عبرت دیگران باشد و صرف اینکه مجازات صورت می‌گیرد از علنی‌سازی آن کفایت نمی‌کند. در مورد علنی بودن مجازات می‌فرماید: حاکم اسلامی می‌تواند مجازات را علنی برگزار کند تا دیگران عبرت بگیرند. هرچند برای خود شخص نیز از این جهت مفید است که دیگران برای او دعا کنند و از خداوند طلب آمرزش نمایند (۳۴).

همانطور که ملاحظه می‌شود ایشان در مورد حدود علنی بودن آن را با این ملاک لازم می‌داند که: اولاً سنگینی مجازات را به همراه دارد. ثانیاً برای او و دیگران باز دارنده است. ثالثاً عبرت ناظران و حاضران است. رابعاً موجب دوری جستن مردم از مجرم و در امان بودن از او می‌گردد. خامساً موجب دلسوزی و دعای مردم در حق وی خواهد بود که بار سنگین گناه او را کاهش دهد. بنابراین مجازات تشهیر و اعلان مفسدان و مجرمان علاوه بر جنبه تأمینی جنبه ارعابی و مجازاتی نیز دارد. در خصوص برخی از جرائم اقتصادی از جمله سوء استفاده‌هایی که از اموال مردم می‌شود می‌گوید: این مطلب میان فقهای شیعه اجماعی است که حیف و میل اموال مردم روا نیست و باید چنین کسانی که اموال عمومی را تهدید می‌کنند به مجازات برسند و علاوه بر آن به مردم شناسانده شوند (۳۱).

و حبس از پانزده سال تا ابد محکوم می‌شوند و در صورتی که مصداق مفسد فی الارض باشند مجازات آنها، مجازات مفسد فی الارض خواهد بود».

ماده واحده قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان، توزیع‌کنندگان مجمع تشخیص مصلحت نظام مصوب ۱۳۶۸ مقرر داشته: «هرکس اسکناس رایج داخلی را بالمباشره یا به واسطه جعل کند، یا با علم به جعلی بودن توزیع یا مصرف نماید، چنانچه باند باشد و یا قصد مبارزه با نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشد، به اعدام محکوم می‌شود». مصرف‌کنندگان اسکناس مجعول همچنین عامل عامد و عالم ورود اسکناس مجعول به کشور به عنوان مفسد به اعدام محکوم می‌گردد. با دقت در ماده واحده که در ماده واحده جعل یا توزیع یا مصرف عامدانه اسکناس جعلی رایج داخلی به صورت باندی و یا به قصد مبارزه با نظام، مجازات اعدام را در پی دارد. در بند الف ماده ۱ قانون مجازات اخلال‌گران نظام اقتصادی نیز جعل یا وارد یا توزیع نمودن اسکناس جعلی داخلی یا خارجی به صورت عمده و کلان حسب حکم ماده ۲ قانون موصوف در صورتی که به قصد ضربه زدن به نظام یا قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن در مقابله با نظام ارتکاب یابد چنان که در حد مفسد فی الارض باشد، مجازات اعدام دارد. صرف نظر از اینکه یک موضوع در دو قانون مورد حکم واقع شده است و مورد انتقاد حقوقدانان واقع شده است بحث از تعریف و تعیین عبارات کلی مانند عمده و کلان در صدق جرم افساد فی الارض است (۳۵).

در قوانین ما تا پیش از قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مفهوم و شرایط تحقق افساد فی الارض بیان نشده بود با این حال قانون مذکور نیز در تعریف خود از افساد فی الارض چندان راه روشنی نپیموده است و حکمی مبهم و درخور تفسیرهای متعدد در این خصوص انشاء شده است. ماده ۲۸۶ قانون جدید مقرر داشته است:

«هرکس به طور گسترده، مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلال در نظام اقتصادی کشور، احراق و تخریب، پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک یا دایر کردن مراکز

فساد و فحشا یا معاونت در آنها گردد به گونه‌ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی، یا سبب اشاعه فساد یا فحشا در حد وسیع گردد مفسد فی الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌گردد».

این ماده قانونی از عبارات مبهم و کلی استفاده کرده است عبارت «به طور گسترده» باز هم این ایراد تکراری را با خود همراه دارد که مقنن از عبارت کلی و مبهم بدون دست دادن ضابطه‌ای برای تشخیص استفاده کرده است. اینکه چگونه و با چه ضابطه و ملاکی باید تشخیص داده شود که متهم به طور گسترده موجب اخلال در نظم اقتصادی کشور گردیده است مشخص نیست و به صلاح‌دید و تشخیص قاضی نهاده شده است که اقدامی بس خطرناک است و کاملاً با اصل قانونی بودن جرم و مجازات در تعارض قرار می‌گیرد. باب تفسیرهای متعددی را باز خواهد کرد و رویه قضایی دچار تشتت خواهد شد. بعلاوه خسارت عمده به اموال عمومی و خصوصی با چه ملاک کمی یا کیفی تعیین می‌گردد.

در اینجا نمی‌توان خسارت عمده را بر اساس ضابطه‌ای تعیین کرد همانگونه که اشاره گردید ملاک جرم اقتصادی «کلان» و عبارت «عمده» در قانون جدید و قوانین پراکنده اقتصادی دیگر را در حکم تبصره ماده ۳۶ و بند ب ماده ۱۰۹ باید جستجو کرد که یک ضابطه کمی ارائه داده و میزان ریالی موضوع جرمی را که بالای یک میلیارد ریال باشد مشمول برخی سخت‌گیری‌ها قرار داده است. اما در اینجا با مجازات متفاوتی به نام افساد فی الارض مواجهیم و از آنجا که با جان محکومین سر و کار دارد دست زدن به هر گونه تفسیر موسعی خلاف اصول مسلم جزائی است و لذا نمی‌توان گفت جرایم اقتصادی با میزان موضوع جرم بالای یک میلیارد ریال افساد فی الارض محسوب است. واقعیت اینست که این موضوع به تشخیص قاضی واگذار شده است و لذا این انتقاد جدی را با خود دارد که سنگین‌ترین مجازات تعیین شده برای ارتکاب یک جرم اقتصادی یعنی بزه اخلال در نظام اقتصادی اصل قانونی بودن جرم و مجازات را زیر پا نهاده است.

۵-۱۱. تعیین و اجرای مجازات مجرمین اقتصادی در

قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲

به طور کلی فاصله طولانی میان وقوع بزه و واکنش کیفری از قبیح عمل و قدرت بازدارندگی مجازات می‌کاهد. از نظر بکاربیا آنچه مانع از ارتکاب جرم است حتمیت در اجرای کیفر است و نه شدت مجازات. او اثر بازدارندگی قوانین خفیف از نظر مجازات اما حتمی از نظر اجرا را بیشتر از قوانینی می‌داند که با وجود پیش‌بینی مجازات‌های شدید، امکان استفاده قاضی از عفو، تخفیف و تعلیق فراهم است و یا اساساً به دلیل شدید بودن مجازات‌ها تمایل به استفاده از ابزار تخفیف و یا عدم اجرا بسیار است. با توجه به اینکه قانون‌گذار اخیراً قصد مبارزه جدی‌تر با مفاسد اداری و اقتصادی را از طریق وضع قوانین و مقررات اجرائی کارآمد و شدید نموده است در قانون جدید مجازات اسلامی مقررات خاصی را وضع کرده است که در مقام اجرای مجازات، برخی مجرمین جرایم اقتصادی را از تسهیلات معاف‌کننده یا رافع مجازات مانند تعویق صدور حکم، تعلیق مجازت و مرور زمان محروم می‌کند و در عین حال تشهیر مجرمین کلان اقتصادی را نیز الزامی نموده است (۳۶).

این نکته در خصوص حتمیت اجرای مجازات‌ها و تشهیر مجرمین در جرایم اقتصادی درخور توجه است که ظاهراً قانون‌گذار جرایم اقتصادی را به خرد، متوسط و کلان تقسیم نموده است که ملاک آن میزان ریالی موضوع جرم است. جرایم خرد اقتصادی که در آنها میزان موضوع جرم کمتر از یکصد میلیون ریال است مشمول سخت‌گیری در اجرای مجازات نگردیده‌اند و در نحوه اجرای مجازات آنها، احکام مربوط به مجازات سایر جرایم بر آنها بار است. محکومین جرایم متوسط اقتصادی که میزان موضوع جرم در آنها بیش از یکصد میلیون ریال تا یک میلیارد ریال را در برمی‌گیرد تنها از تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات محرومند. و محکومین جرایم اقتصادی با میزان موضوع جرم بیش از یک میلیارد ریال از شمول مرور زمان کیفری جرایم موجب تعزیر در تعقیب، صدور و اجرای حکم نیز مستثنی شده‌اند و در عین حال محکومین به جرایم اقتصادی کلان باید تشهیر شوند.

نکته دیگر در این خصوص اینست که قانون‌گذار قصد اخلال در نظام اقتصادی را برای ثبوت عنوان مفسد فی الارض بر مرتکب بزه لازم دانسته است. تبصره ماده ۲۸۶ قانون جدید مقرر نموده است: «هرگاه دادگاه از مجموع ادله و شواهد قصد اخلال گسترده در نظم عمومی، ایجاد ناامنی، ایراد خسارت عمده و یا اشاعه فساد یا فحشا در حد وسیع و یا علم به مؤثر بودن اقدامات انجام شده را احراز نکند و جرم ارتكابی مشمول مجازات قانونی دیگری نباشد، با توجه به میزان نتایج زیان‌بار جرم، مرتکب به حبس تعزیری درجه پنج یا شش محکوم می‌شود».

ملاحظه می‌شود از یک‌سو قانون‌گذار قصد اخلال را لازم دانسته است که البته اینکه چرا این شرط در متن ماده ۲۸۶ نیامده است معلوم نیست. و از سوی دیگر یک حکم عجیب دیگر انشاء کرده است که مطابق آن اگر ورود خسارت به اموال عمومی و خصوصی عمده باشد ولی در عین حال قصد اخلال در نظام اقتصادی احراز نگردد یا عمل ارتكابی مشمول هیچ یک از جرایم جرم‌انگاری شده نباشد قاضی با توجه به نتایج زیان‌بار جرم مرتکب را به مجازات سنگین حبس تعزیری درجه پنج تا شش محکوم نماید. این ماده قانونی نیز اصل قانونی بودن جرم و مجازات را زیر پا نهاده است و امنیت فضای کسب و کار را نیز می‌تواند به مخاطره اندازد زیرا افراد نمی‌دانند که اقدام اقتصادی آنها که البته در هیچ قانون خاصی جرم‌انگاری نشده است آیا موجب خسارت عمده به اموال عمومی و خصوصی خواهد شد یا خیر و چه بسا پس از یک فعالیت اقتصادی منجر به خسارت به اموال در مظان اتهام قرار گیرند که با سوء نیت جرم را انجام داده و لذا مطابق با قسمت اخیر تبصره مرقوم مجازات شوند؟ این یک حکم کلی است که باب تفسیر و تأویل را می‌گشاید و جرم اقتصادی باید دقیقاً مشخص و معین شود تا امنیت فضای کسب و کار حفظ شود (۳۵).

۶. نتیجه‌گیری

این تحقیق قصد داشت سیاست جنایی دشمن‌مدار در رسیدگی به جرایم اقتصادی با دیدگاهی جهانی بررسی نماید و در این زمینه تأکید بیشتری بر مقررات اخیرالتصویب کیفری به ویژه قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و دستورالعمل‌های مصوب ۱۳۹۷ و سال ۱۳۹۹ داشته باشد.

نتایج تحقیق حاکی از اینست که:

۱- آن دسته از جرایم بعضاً با ماهیت مالی که در ادبیات حقوقی مسئولان کشوری با عنوان فساد اقتصادی یا فساد اداری کاربرد فراوانی یافته است و موضوع تحقیق حاضر قرار گرفته است، تحت دسته‌بندی کلی «جرایم اقتصادی» در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ وارد شده و در مواردی احکامی خاص بر آنها بار شده است. اما قانون‌گذار در این قانون سنگ بنای اول در مبارزه با جرایم اقتصادی را بر ابهام بنا نهاده است. دلیل این ابهام اینست که جرایم اقتصادی احصا نشده‌اند و در عین حال در ماده ۴۷ قانون مجازات مذکور، قانون‌گذار بدون اینکه، جرایم مشمول این دسته‌بندی را در جایی صراحتاً احصا نموده باشد یا معیاری برای شناخت آن بدست داده باشد از اصطلاح «جرایم اقتصادی» استفاده کرده و حکم مهمی بر آن بار کرده است: جرایم اقتصادی با موضوع جرم قابل تعویق و تعلیق نیست. واقعیت اینست که نحوه کاربرد اصطلاح «جرایم اقتصادی» مبهم بوده و جای تفسیر را باز می‌گشاید. دکترین حقوقی نیز در این زمینه تعریفی واحدی بدست نمی‌دهد و این موضوع در ادبیات حقوقی به شدت محل اختلاف است. پس قانون در این زمینه مبهم است و قانون مبهم نیز فسادزا است. تفسیر نگارنده اینست که قانون‌گذار در تبصره ماده ۳۵ و همچنین بند ت ماده ۱۰۹ قانون جدید مجازات اسلامی این جرایم را احصا نموده است که شامل جرایم سیزده‌گانه مندرج در تبصره مذکور است بعلاوه قانون‌گذار جرم کلاهبرداری را نیز در ماده ۱۰۹ به این فهرست اضافه کرده است. لذا مصادیق جرایم اقتصادی به همان چهارده مورد منحصر است. وقتی قانون‌گذار در بند ج ماده ۴۷ از اصطلاح جرایم اقتصادی به صورت مطلق استفاده کرده است، به زعم خود در جایی جرایم مشمول این

دسته‌بندی را تعیین کرده است. با این تفسیر مضیق، مجرمین جرایم مهمی همچون تحصیل مال از طریق نامشروع، جعل، استفاده از سند مجعول و سرقت با هر میزان از موضوع جرم مشمول محرومیت از تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات نیستند مگر اینکه به لحاظ درجه‌بندی مجازات‌ها از این حق محروم شوند. با در نظر گرفتن مفاد سه ماده ۳۵، ۴۷ و ۱۰۹ قانون ۱۳۹۲ می‌توان گفت، قانون‌گذار، جرایم اقتصادی را به لحاظ میزان ریالی موضوع جرم در آنها به جرایم خرد، متوسط و کلان دسته‌بندی کرده است. جرایم خرد اقتصادی آنهایی هستند که موضوع جرم در آنها کمتر از یکصد میلیون ریال باشد. جرایم متوسط اقتصادی جرایمی هستند که موضوع جرم در آنها بین یکصد میلیون تا یک میلیارد ریال باشد و در نهایت جرایم کلان به جرایم اقتصادی با موضوع جرم بیش از یک میلیارد ریال اطلاق شده است. این دسته‌بندی تا حدودی به ما کمک می‌کند در سایر مقررات پراکنده جزائی در خصوص جرم‌انگاری جرایم اقتصادی نیز آن را به کار ببریم. مثلاً در قانون مجازات اخلاص‌گران نظام اقتصادی کشور، قانون مجازات محتکرین و.. که قانون‌گذار در آنها بدون دست دادن معیار یا تعریفی از اصطلاح «عمده»، «کلان» و غیره استفاده کرده است و بر مرتکبین چنین جرایمی احکام خاص بار کرده است استفاده شود. در این صورت ملاک عمده و کلان بودن جرم اینست که موضوع جرم آن بیش از یک میلیارد ریال باشد. یک اشکال عمده این تفسیر البته اینست که اگر به ضرر متهم باشد، تفسیری موسع است و قابل پذیرش نخواهد بود. قانون‌گذار در قانون جدید مجازات اسلامی تلاش کرده است تا قطعیت و حتمیت اجرای مجازات را در مورد مجرمین اقتصادی متوسط و کلان به عنوان یک عامل و راهکار بازدارنده تضمین نماید، لذا در خصوص استفاده مجرمین اقتصادی از برخی راهکارهای ساقط‌کننده، یا کاهنده مجازات سخت‌گیری اعمال نموده است. مثلاً در ماده ۴۷، مجرمین متوسط و کلان اقتصادی را در هر صورت از دو تأسیس معاف‌کننده مجازات شامل تعویق صدور حکم و تعلیق اجرای مجازات محروم کرده است. همچنین قانون‌گذار در خصوص مجرمین اقتصادی کلان یک مجازات تعزیری تبعی را به میزان مجازات‌های آنان افزوده

است. این مجرمین باید از طریق انتشار حکم محکومیتشان در جراید و رسانه‌های ملی و محلی، تشهیر شوند. همچنین برابر بند ت ماده ۱۰۹ قانون مجازات اسلامی، امتیاز شمول مرور زمان تعقیب و اجرای کیفر شامل مجرمین کلان اقتصادی نمی‌شود. بدین ترتیب سیاست کیفری قانون‌گذار در مقابله با جرایم اقتصادی به صورت سختگیرانه و دشمن‌مدارانه بروز و ظهور می‌یابد. اما باید توجه داشت این سیاست سخت‌گیرانه در خصوص حتمیت و قطعیت اجرای مجازات مجرمین اقتصادی به طور منسجم و پیوسته دنبال نشده است.

۷. تقدیر و تشکر

از تمام کسانی که به هر نحو چه بصورت راهنمایی و چه مشاوره، در تهیه و تدوین این مقاله مساعدت و همکاری نمودند تقدیر و تشکر می‌کنم.

۸. سهم نویسندگان

نویسنده دوم بعنوان نویسنده مسئول و بقیه مولفین، به عنوان همکار در تدوین مقاله ایفای نقش نموده‌اند.

۹. تضاد منافع

در این مقاله هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

References:

1. Dadkhodaei L. The Concept of Economic Crime and Its Developments. *Journal of Legal Excellence*. 2010;2(6):46. (Persian).
2. Butcher JL, Klose N. Economic Crime and Its Control. *Journal of Justice Law*. 2007;1(21):134.
3. Raees Dana F. Summary of Discussions on Financial-Economic Crimes, Social Injuries of Iran, Sociological Association of Iran. 1st ed. Tehran: Agha Publications; 2004. (Persian).
4. Delmas Marty M. The Great Systems of Criminal Policy. 3rd ed. Tehran: Mizan Publishing; 2016.
5. Javanmard B. Special Criminal Procedure in Transnational Organized Crime. 1st ed. Tehran: Javadaneh Publications; 2014.
6. Bauman Z. Postmodernity and its Discontetnts. Cambridge: Polity Press; 1997.
7. Giddens A. Consequences of Modernity. 7th ed. Tehran: Markaz Publications; 2019.
8. Robertson R. Globalization; Social Theories and World Culture. 1st ed. Tehran: Majd; 2006. (Persian).
9. Farhadpour M. The Age of Globalization. 1st ed. Tehran: Mehryar Publishing; 2008. (Persian).
10. Najafi Aberandabadi AH, Discussions in criminal sciences. Lectures on criminology at Mofid University of Qom; 2012. (Persian).
11. Najafi Aberandabadi AH, Hashem Beigi H. Encyclopedia of Criminology. 2nd ed. Tehran: Ganj-e-Danesh Publications; 2011. (Persian).
12. Ahmadi A, Rezaei M. Effects of Crime Globalization in the Realm of Formal Criminal Law in Iran. *Quarterly Journal of Criminal Law Research*. 2016;4(14):115-44. (Persian).
13. Namvari Mohammad Hosseini N. A Study of the Legal Limitations of Controlling Economic Crimes in Iranian Law. Tabriz: Faculty of Law and Social Sciences, University of Tabriz; 2014. (Persian).
14. Mahdavi pour A. Differential Criminal Policy in the Realm of Economic Crime. 2nd ed. Tehran: Mizan Publishing; 2016. (Persian).
15. Lazerge C. An Introduction to Criminal Policy. 6th ed. Tehran: Mizan Publishing; 2017.
16. Foroughi F, Sadeghi MH, Akhavan Kazemi B, Mirzaei M. Keramat Madari; Balancing Strategy between Security and Freedom. *Journal of Criminal Law Teachings*. 2018;3(15):31-62. (Persian).
17. Mir Mohammad Sadeghi H, Ghadiri Bahramabadi R. The role and position of politics in criminal justice governing terrorist crimes. *Quarterly Journal of Criminal Law Research*. 2015;4(13):9-41. (Persian).
18. Tohidifard M. The Process of Globalization of Criminal Law. *Modares Quarterly*. 2001;5(21):37-58. (Persian).
19. Aghababaei H. Security, personal freedom and risk management of security crimes. *Journal of Legal Research, Shahid Beheshti University*. 2011;12(56):75-112. (Persian).
20. Dabirzadeh E. The Struggle for Power and Freedom in Criminal Proceedings. Tehran: Shahid Beheshti University; 2015. (Persian).
21. Sadr Tohidkhaneh M. Rights in the circle of the enemy; From the American policy of the war on terror to the German theory of the criminal law of the enemies. Tehran: Mizan Publishing; 2013. (Persian).
22. Gholami H. Punishment; Concept and its types. Tehran: Mizan Publishing; 2019. (Persian).
23. Taheri S. Strict criminal policy. Tehran: Mizan Publishing; 2013. (Persian).
24. Ebrahimi S. Preventive Criminology. 4th ed. Tehran: Mizan Publishing; 2017. (Persian).
25. Najafi Aberandabadi AH, Golduzian H. Postmodern criminology and its approach to crime and criminal etiology. *Quarterly Journal of Criminal Law Research*. 2018;6(2):9-46. (Persian).
26. Walidi MS. Exclusive criminal law. 3rd ed. Tehran: Amirkabir Publications; 2003. (Persian).
27. Mahdavi pour A, Shahrani Karani N. Security of criminology; Strategies and their effects on criminal law. *Journal of Criminal Law*. 2014;5(1):159-88. (Persian).
28. Toujehi A, Dehghani A. In the controversy of securityism and fair trial standards. *Quarterly Journal of Criminal Law Research*. 2013;12(3):34-7. (Persian).
29. Hosseini SM, Motavallizade Naeini N. A Study of Labeling Theory. *Law Quarterly*. 2012;42(4):117-36. (Persian).
30. Ebrahimi S. Economic crime and its control. *Legal Journal of Justice*. 2007;71(61):133-48. (Persian).
31. Tabasi N. Argumentation of our origin from the word of alienation and its legitimacy and the rights of the West. Tehran: publisher of the Islamic Thought Association; 1996. (Arabic).
32. Mufid M. Al-Muqna'a. Qom: World Millennium Congress; 1993. (Arabic).
33. Najafi S. Jawahar al-Kalam fi Sharh Sharia al-Islam. Beirut: Darhiyah Publisher; 1984. (Arabic).
34. Fazel Hindi M. Kashf al-Lassam. Qom: Ayatollah Marashi Public Library; 1985. (Arabic).
35. Mir Mohammad Sadeghi H. International Criminal Law (Collection of Articles). 1st ed. Tehran: Mizan Publishing; 2013. (Persian).
36. Cesar B. Treatise on Crimes and Punishments. Tehran: Mizan Publishing; 2018.

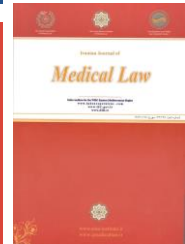

The Iranian Association
of Medical Law

MLJ

Medical Law Journal
2021; Legal Innovation

Journal Homepage: <http://ijmedicallaw.ir>

ORIGINAL ARTICLE

From "Globalization" to Application of "Enemy Criminal Law" in Investigating Economic Crimes

Sohrab Neshastehriz¹ , Mahmoud Malmir^{2*} , Masoud Heidari³

1. Ph.D Student, Department of Criminal Law & Criminology, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

2. Associate Professor, Department of Criminal Law & Criminology, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Criminal Law & Criminology, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Received: 3 March 2021

Accepted: 3 August 2021

Published online: 30 August 2021

Keywords:

Globalization

Criminal Policy

Enemy Orientation

Economic Crimes

Economic Corruption

ABSTRACT

Background and Aim: Globalization is a procedure existing in different contexts of human life. Regarding the expansion of delinquency at the international level, globalization can be examined as a necessity in criminal sciences. Economic corruptions bring heavy costs for society so that, they are hard to discover and detect due to their complicated forms. Hence, a decisive criminal policy is required to cover such costs. The present study was conducted to examine criminal policy made by the Iranian legislature to remove corruption and economic crimes with an emphasis on new rules of Regulations and Instructions for investigating the Crimes of Disruptors in the Economic System approved in 2018 and amendments 2020 through a descriptive-analytical study.

Materials and Methods: The extant paper was designed and written by using the descriptive-analytical method and bibliographic references.

Results: Findings indicated the anticipated need for a differential approach to economic criminals in the new Islamic Penal Code 2013 and Directive of 2018. Although the term "economic crimes" has been used, there is no specific definition for economic crime. These crimes have not been taken into account clearly, so the law has not taken a decisive step to fight against economic corruption. However, Articles 47, 35, and 109 of the new Islamic Penal Code 2013 include unlimited examples of economic crimes that comprise the crimes listed under the note of Article 36 and the crime of fraud.

Ethical considerations: This study was designed based on confidentiality and honesty principles.

Conclusion: The legislature has adopted enemy criminal law to fight against moderate and macro crimes by taking strict penal measures to determine punishment, including the introduction of macroeconomic criminals, deprivation of moderate and macroeconomic offenders from suspending judgment rendering, and deprivation from prosecution prescription and penalty execution. In this case, the legislature has emphasized the confidence and certainty of punishment execution regarding criminal prevention of economic crime.

* Corresponding Author:

Mahmoud Malmir

Address: Department of Criminal Law & Criminology, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Postal Code: 81551-39998

Telephone: 31-35002604

Email: dr.malmir1@gmail.com

© Copyright (2018) Iranian Association of Medical law, Tehran, Iran.

Cite this article as:

Neshastehriz S, Malmir M, Heidari M. From "Globalization" to Application of "Enemy Criminal Law" in Investigating Economic Crimes. *Medical Law Journal* 2021; Legal Innovation.